

Hurst, D., *De vierde bondgenoot. De Nederlandse strijdkrachten in Australië tijdens de Tweede Wereldoorlog* (Zwolle: Waanders, 2006, 200 blz., €19,95, ISBN 90 400 8202 2).

De ontwikkeling van de betrekkingen tussen het Koninkrijk der Nederlanden en Australië tijdens de Tweede Wereldoorlog en de eerste jaren daarna vormt een interessant onderwerp, dat tot nu toe in de geschiedschrijving weinig of geen aandacht heeft gekregen. Het is dus op zichzelf een reden tot dankbaarheid dat de gewezen Australische luchtmachtofficier Doug Hurst er deze studie aan heeft gewijd, waarin vooral veel aandacht wordt besteed aan de operaties van Nederlandse strijdkrachten vanuit Australië en de activiteit van de Nederlandse koopvaardij, in het bijzonder de Koninklijke Paketvaart Maatschappij, vanuit Australische havens ter ondersteuning van de Geallieerde strijdkrachten in het Stille-Oceaan gebied. Ook acht ik het een positief element in dit boek dat enigszins précaire onderwerpen als de verkoeling van de wederzijdse verhoudingen na de capitulatie van Japan niet uit de weg worden gegaan. Toch moet men constateren dat het resultaat van Hursts werk bitter tegenvalt.

De tekst roept vele vragen op en geeft aanleiding tot ernstige kritiek. Waarom wordt consequent gewag gemaakt van 'Nieuw Oost-Indië' in plaats van Nederlands Oost-Indië? Op zijn minst raadselachtig is de mededeling dat Nederland in 1780 de zogeheten vierde Engelse Oorlog verloor en dat deze in 1784 beëindigd werd door het Verdrag van Parijs. (13) Bepaald onjuist is het te stellen dat in de jaren 1930 door de regering te Den Haag 'alle buitenlandse betrekkingen' werden overgedragen aan 'Batavia.' (21) Waarom de gezagvoerder van het KPM-schip 'Janssens' wordt aangeduid als 'de 'beruchte' kapitein Prass (49) wordt niet nader toegelicht; de vraag dringt zich op of in de Engelse grondtekst 'notorious' heeft gestaan, dat toch wel een andere gevoelswaarde heeft. Ook kan men zeker de vraag stellen of iemand die zich bijzonder dapper en beleidvol heeft gedragen één van beide epitheta heeft verdiend.

Het beheer van de Nederlandse koopvaardij ging tijdens de Tweede Wereldoorlog niet over op de Nederlandse Scheepvaart en Handels Vereniging (73) maar op de Nederlandse Scheepvaart en Handels *Commissie*. L. H. van Oyen is nooit luitenant-gouverneur geweest. (75) Het is onjuist de onderzeeboten 'O 19' en 'K XV' aan te duiden als 'kleine' onderzeeboten zoals op pagina 145, respectievelijk 183 gebeurt. Vele namen zijn foutief gespeld. De eerste voornaam van gouverneur-generaal Van Starckenborgh was 'Alidius', niet 'Alidinus' (24), de juiste spelling is 'Van Heutz' en niet 'Van Heutz'. (74) De bekende gematigde Indonesische politicus Sjahrir had als voornaam Sutan (Soetan) en niet 'Sultan.' (171) Wij hebben hier, zoals al terloops vermeld, te doen met een vertaling uit het Engels (door wijlen Henk Roozendaal). Dat verklaart, maar verontschuldigt niet, het voorkomen van diverse op zijn minst merkwaardige uitdrukkingen. De 'Imperialistische Conferentie' van 6 september 1941 was een 'Conferentie bij de Troon' of 'Imperial Conference'. (31)

‘Slechte gevoelens’ (108) is waarschijnlijk een inadequate vertaling van ‘bad feelings’. Waar sprake is van ‘strategische overrekking’ (142) zal in het origineel wel ‘strategical overstretching’ gestaan hebben. Helaas moet ook worden vastgesteld dat op diverse plaatsen zinnen voorkomen die niet anders dan als onbegrijpelijk kunnen worden gekwalificeerd, met name omdat woorden kennelijk ontbreken. Een typerend voorbeeld is ‘De Japanse Marine Midway, centraal gelegen in de Grote Oceaan, liet zich hier niet door afschrikken.’ (79)

Deze tekortkomingen worden onvoldoende gecompenseerd door de vermelding van interessante bijzonderheden die men niet vaak elders zal vinden en die vaak ontleend zijn aan mededelingen van Nederlandse veteranen die nu in Australië wonen, zoals het bericht dat Hr. Ms. ‘Tromp’ eind 1945 te Semarang ‘medische artikelen’ loste — in feite machinegeweren met munitie verpakt in kisten gemerkt met een rood kruis. (67) Na het lezen van het bovenstaande zal men begrijpen dat ik ten aanzien van het uitgeven van dit boek niet anders kan spreken dan van een gemiste kans.

Ph. M. Bosscher

Johannes, G.-J., Cohen de Lara, M., *Van Haarlem naar Manhattan. Veertig jaar VNU 1965-2005. Een uitgeverij in de lage landen wordt internationaal informatie- en mediaconcern* (Amsterdam: Boom, 2005, 350 blz., €35,-, ISBN 90 8506 009 5).

Er zijn bedrijfsgeschiedenissen in alle soorten en maten. De meeste bedrijven vinden het diep in hun hart toch het mooiste als in full colour een juichende jubileumuitgave verschijnt. Kosten noch moeite worden gespaard op de uitgave zelf; de tekst is doorgaans ondergeschikt. Maar gelukkig zijn er ook bedrijven die echte historici aantrekken om het verhaal van hun onderneming te vertellen in een bredere, economische, maatschappelijke of culturele context. Vanuit de historische wetenschap gezien levert dat de meeste aansprekende resultaten op, mits de auteurs zich voldoende op afstand van het bedrijf hebben kunnen plaatsen natuurlijk.

Dat laatste blijft een vraagpuntje bij de nu in prachtige opmaak verschenen geschiedenis van het uitgeefconcern Verenigde Nederlandse Uitgeverijen (VNU). Dat begint al met de auteurs. Naast de ervaren pershistoricus Gert-Jan Johannes, verbonden aan het Onderzoekscentrum voor Geschiedenis en Cultuur van de Universiteit Utrecht, is ook een jurist als auteur aangetrokken die een lange staat van dienst heeft binnen VNU. Nu kan dat grote voordelen hebben voor het vinden van relevante archieven en te interviewen personen. Maar mensen van binnen het bedrijf hebben nog wel eens de neiging geen onderdeel te willen vergeten en geen hoofdrolspeler ongenoemd te laten. En dan wordt de geschiedenis al gauw een kroniek van alleen het bedrijf in al zijn activiteiten.

Van Haarlem naar Manhattan torst die innerlijke strijd tussen het breed historische verhaal en de pure bedrijfskroniek in vrijwel elk hoofdstuk met zich mee. Dat is jammer, want voor de historicus zijn de algemene stukken in het boek ongetwijfeld het meest interessant, maar om dat lekkers tot zich te nemen moet men zich een pad kappen door een struikgewas van namen en deelactiviteiten, die lang niet altijd relevant zijn te noemen.

Terwijl we hier toch te maken hebben met een fascinerend bedrijf. De VNU kwam tot stand als een fusie van de twee grote katholieke ondernemingen, Cebema uit Den Bosch en De Spaarnestad uit Haarlem. Beide bedrijven waren stutten onder het katholieke zuilbouwwerk, wat fraai tot uiting kwam in de president-commissarissen. Bij Cebema was dat de onderpaus van Nederland Louis Beel; bij Spaarnestad de vermaarde netwerkbouwer Jan de Quay. De twee ex-premiers en KVP-mastodonten wisten elkaar snel te vinden toen halverwege de jaren zestig duidelijk werd dat de verkruijmelende katholieke zuil een bedreiging begon te vormen voor het voortbestaan van beide bedrijven. Spaarnestad zat met het toonaangevende, maar verliesgevende dagblad *De Tijd* in de maag, terwijl Cebema haar regionale Brabantse dagbladen meer ruimte wilde geven. Voorts waren er enorme voordelen te halen door het samenvoegen van de drukkerijen en het distributieapparaat, dat nog vrijwel volledig draaide op de bladenman die met een kar langs de huizen